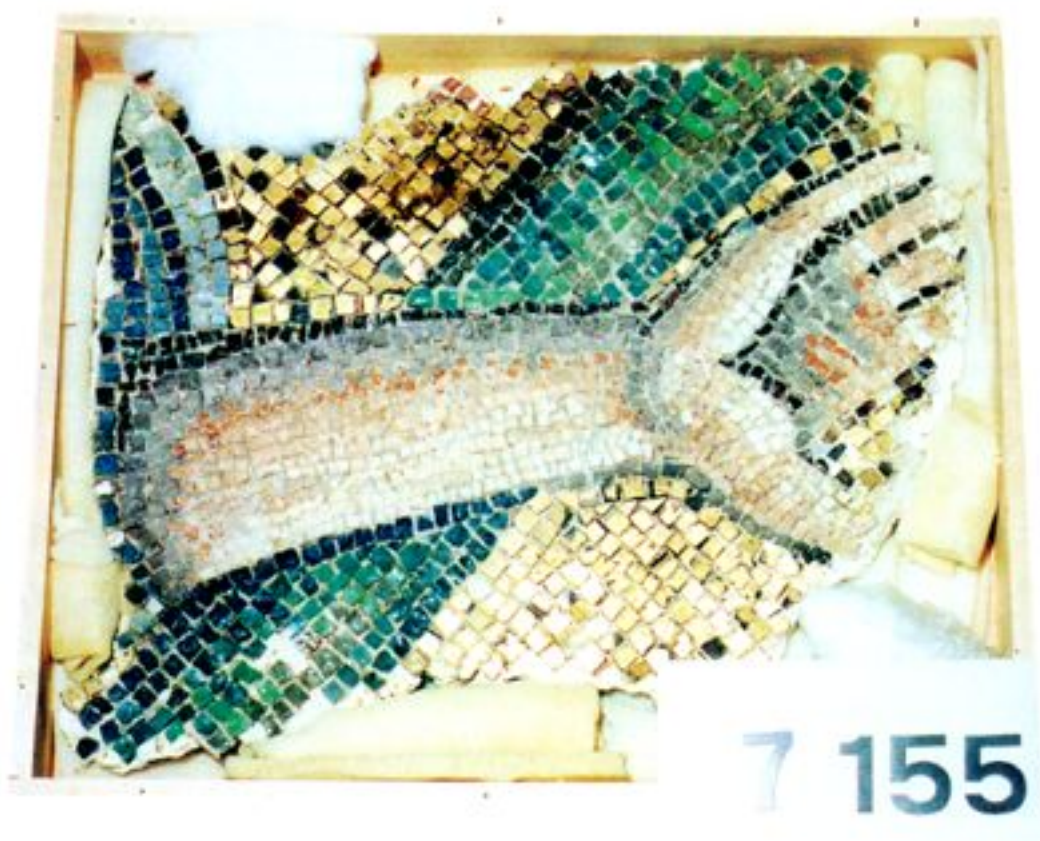


Η εκκλησία της Παναγίας της Κανακαριάς στη Λυθράγκωμη

Αθανάσιος Παπαγεωργίου
Πρώην Διευθυντής του Τμήματος
Αρχαιοτήτων Κύπρου



Το αριστερό χέρι του αρχαγγέλου Γαβριήλ. Λεπτομέρεια από την ψηφιδωτή διακόσμηση της αψίδας στην εκκλησία της Παναγίας της Κανακαριάς στη Λυθράγκωμη. Βρέθηκε στο Μόναχο το 1997, στην κατοχή του Aydin Dikmen. Σήμερα βρίσκεται στην Αστυνομία του Μονάχου.



Ο αρχάγγελος Μιχαήλ. Ύστερα από τη λεηλασία της εκκλησίας το 1979, πουλήθηκε στο εξωτερικό και εντοπίστηκε στην Ινδιανάπολη των ΗΠΑ το 1989. Επαναπατρίστηκε, ύστερα από απόφαση Δικαστηρίων των ΗΠΑ το 1991. Βρίσκεται στο Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μασσαριόν Γ'.





Η εκκλησία της Παναγίας της Κανακαριάς στη Λυθράγκωμη, σπάνιο δείγμα της τέχνης του 6ου αιώνα. Στην αψίδα της υπήρχε ψηφιδωτή κεντρική παράσταση με την Παναγία και το Χριστό στα γόνατά της. Η παράσταση ήταν πλαισιωμένη από στηθάρια αποστόλων. Αεθλιώθηκε ολοσχερώς το 1979. Ελάχιστες ψηφίδες βρέθηκαν στο δάπεδο της εκκλησίας, τις οποίες ξένος δημοσιογράφος παρέδωσε στο Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου.

Η εκκλησία της Παναγίας της Κανακαριάς στη Λυθράγκωμη ανήκει στον τύπο της βασιλικής με τρούλο. Ο τυφλός τρούλος (φουρνικό) υπάρχει πάνω από το βήμα. Η αψίδα είναι το μόνο στοιχείο που διατηρήθηκε από την ξυλόστεγη βασιλική του 5ου αιώνα, η οποία καταστράφηκε τον 7ο αιώνα, κατά τη διάρκεια των πρώτων αραβικών επιδρομών στην Κύπρο. Μετά την καταστροφή η βασιλική ξανακτίστηκε πρώτα ως ξυλόστεγη και ύστερα ως καμαροσκέπαστη. Αργότερα προστέθηκε ασπιδόμορφος τρούλος πάνω από το ιερό βήμα και το 12ο αιώνα προστέθηκε τρούλος στο κεντρικό κλίτος.

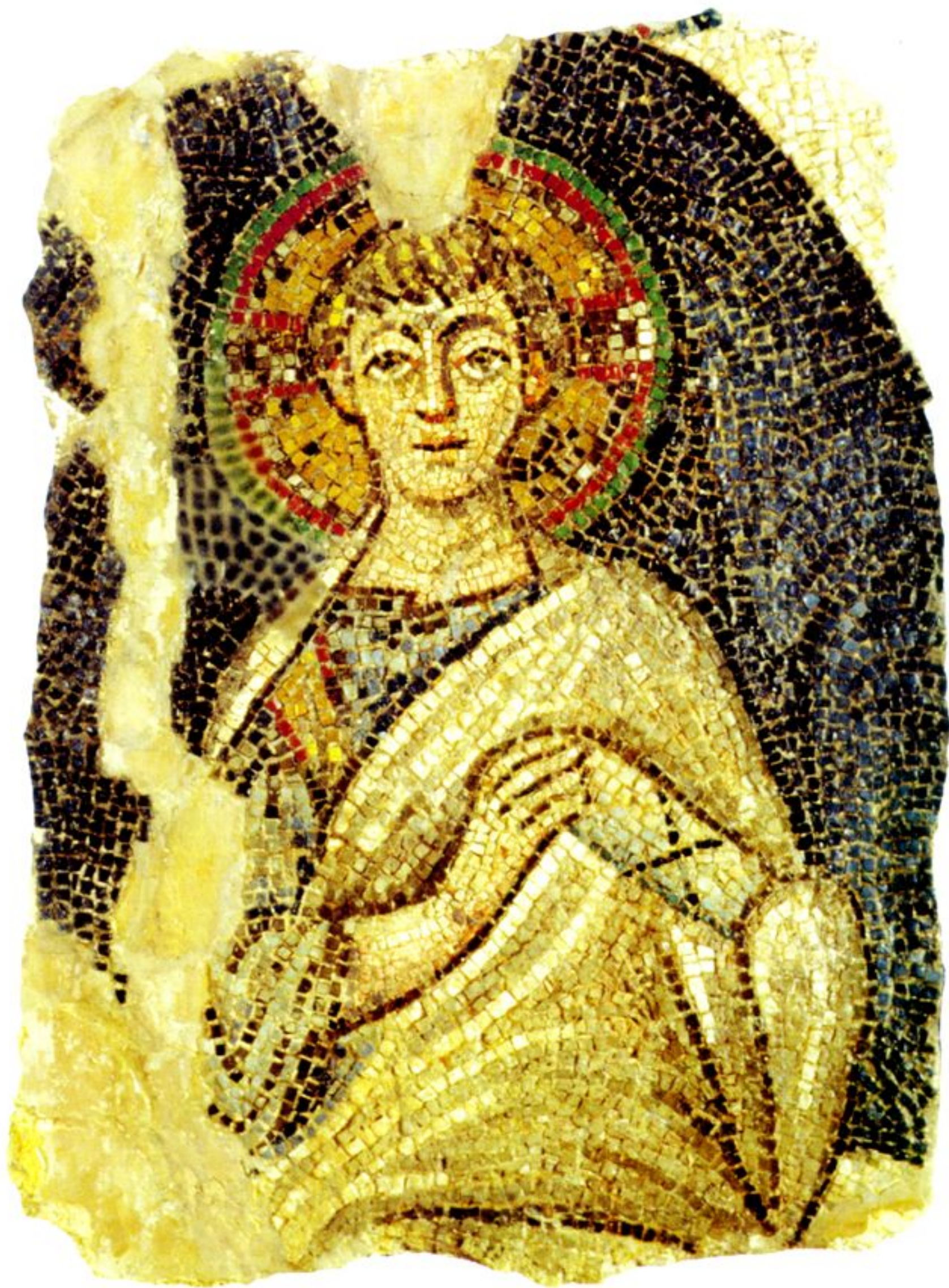
Στην περίοδο 525-530 μ.Χ. το τεταρτοσφαίριο της αψίδας του ιερού διακοσμήθηκε με ψηφιδωτά που απεικόνιζαν τη Θεοτόκο ένθρονη, μέσα σε φωτεινή δόξα, να κρατά στα γόνατά της το Χριστό, σαν αναπτυσσόμενο παιδί, μεταξύ των αρχαγγέλων Μιχαήλ και Γαβριήλ. Το κεφάλι της Θεοτόκου και ο Γαβριήλ είχαν προ πολλού καταστραφεί. Η όλη σύνθεση τοποθετείται σε ένα παραδεισιακό

τοπίο με φοίνικες και πλατύφυλλα φυτά, που καταλήγει σε μια πλατιά διακοσμητική ταινία με μαιάνδρους και φύλλα άκανθας. Η ταινία περιέκλειε δεκατρία μετάλλια με τις μορφές των δώδεκα αποστόλων και το Χριστό ή το σταυρό. Τρία από αυτά τα μετάλλια είχαν καταστραφεί από παλιά. Έως το 1974 διατηρούνταν θαυμάσια τα εναπομείναντα με τις μορφές των αποστόλων Ανδρέα, Θωμά, Ματθαίου, Ιακώβου, Μάρκου και Θαδδαίου. Διατηρούνταν ακόμη τα μετάλλια που απεικόνιζαν το Λουκά και το Βαρθολομαίο, αλλά με μικρές φθορές, ενώ τα μετάλλια με τους αποστόλους Παύλο και Φίλιππο είχαν υποστεί σοβαρές ζημιές.

Τα ψηφιδωτά της εκκλησίας της Παναγίας της Κανακαριάς ήταν μία από τις τρεις ψηφιδωτές διακοσμήσεις αψίδων του 6ου αιώνα που σώθηκαν στην Κύπρο και ένα από τα λίγα δείγματα ψηφιδωτών αλλά και ζωγραφικής της προεικονομαχικής περιόδου, που σώθηκαν στο ανατολικό τμήμα της βυζαντινής αυτοκρατορίας. Έργο Κύπριου ψηφο-



Εκδόησία της Παναγίας της Κανακαριάς. Η Θεοτόκος ένθρονη, μέσα σε φωτεινή δόξα, κρατά στα γόνατά της το Χριστό.
Κεντρική παράσταση της αγίδας πριν από την αποτομή της από τους Τούρκους το 1979.



Τμήμα της ψηφιδωτής παράστασης της Θεοτόκου, όπως βρέθηκε στην Ινδιανάπολη, ύστερα από τη λεηλασία της εκκλησίας το 1989. Επαναπετρώστηκε το 1991. Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μεταξίου Γ'.



Εκκλησία της Παναγίας της Κανακαριάς. Τμήμα της αριστερής παλάμης της Θεοτόκου από την παράσταση της αφίδας. Βρέθηκε στο Μόναχο το 1997 στην κατοχή του Aydin Dikmen. Σήμερα βρίσκεται στην Αστυνομία του Μονάχου.

θέτη, που ακολουθεί την τεχνοτροπία που κυριαρχούσε στην Κωνσταντινούπολη, μένουν περισσότερο πιστά στην ελληνιστική παράδοση από ό,τι άλλα εντοίχια ψηφιδωτά της ίδιας περιόδου, παρά τις φανερές επιδράσεις της τέχνης της Ανατολής που δέχονται. Από εικονογραφική άποψη τα ψηφιδωτά της αφίδας της εκκλησίας της Παναγίας της Κανακαριάς είναι μοναδικά. Για πρώτη και τελευταία φορά στη βυζαντινή ζωγραφική η Θεοτόκος περιβάλλεται από φωτεινή δόξα, που είναι χαρακτηριστικό της Θεότητος και περιβάλλει συνήθως το Χριστό στις σκηνές της Μεταμόρφωσης και της Ανάληψης, οπότε αποκάλυψε στους μαθητές τη Θεότητά του. Ο ψηφοθέτης ή ο παραγγελιοδότης του ψηφιδωτού ήθελε με το εικονογραφικό αυτό στοιχείο να τονίσει ότι η Παρθένος Μαρία ήταν Θεοτόκος και όχι Χριστοτόκος. Το μοναδικό αυτό εικονογραφικό στοιχείο που εξέφραζε με τρόπο απτό τις αποφάσεις της Γ' και της Δ' Οικουμενικής Συνόδου, το κατάστρεψαν, δυστυχώς, οι Τούρκοι για πάντα. Οι επόμενες γενεές θα το γνωρίζουν μόνο από τις φωτογραφίες.

Μετά την εισβολή και την κατοχή από τον τουρκικό στρατό το 1974, το χωριό της Λυθράγκωμης εξακολούθησε να κατοικείται από Ελληνοκυπρίους, ώσπου και αυτοί εκδιώχθηκαν το 1976. Έως τότε η εκκλησία

διατηρούσε τους θησαυρούς της. Το 1979 το Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου πληροφορήθηκε ότι τα ψηφιδωτά της αφίδας της εκκλησίας είχαν βάνανσα αφαιρεθεί ή καταστραφεί. Μερικές ψηφίδες από τα κατεστραμμένα ψηφιδωτά, που ανήκαν στη διακοσμητική ζώνη, μεταφέρθηκαν στο Τμήμα Αρχαιοτήτων της Κύπρου από ξένους επισκέπτες, που τα μάζειψαν από το δάπεδο της εκκλησίας.

Η καταστροφή καταγγέλθηκε στην UNESCO, στο Συμβούλιο της Ευρώπης, στο Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM), στο Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Χώρων (ICOMOS), όπως επίσης και στην Ευropa Nostra, καθώς και σε όλους τους διακεκριμένους καθηγητές βυζαντινής τέχνης στην Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες.

Τέσσερα τμήματα των ψηφιδωτών εντοπίστηκαν το 1988 στην Ινδιανάπολη των Ηνωμένων Πολιτειών, στα χέρια της εμπόρου έργων τέχνης Peg Goldberg:

- Το πάνω μέρος του στήθους του αρχαγγέλου Μιχαήλ.
- Το πάνω τμήμα της παράστασης της Θεοτόκου και του Χριστού.
- Τα μετάλλια με τους αποστόλους Ματθαίο και Ιάκωβο.

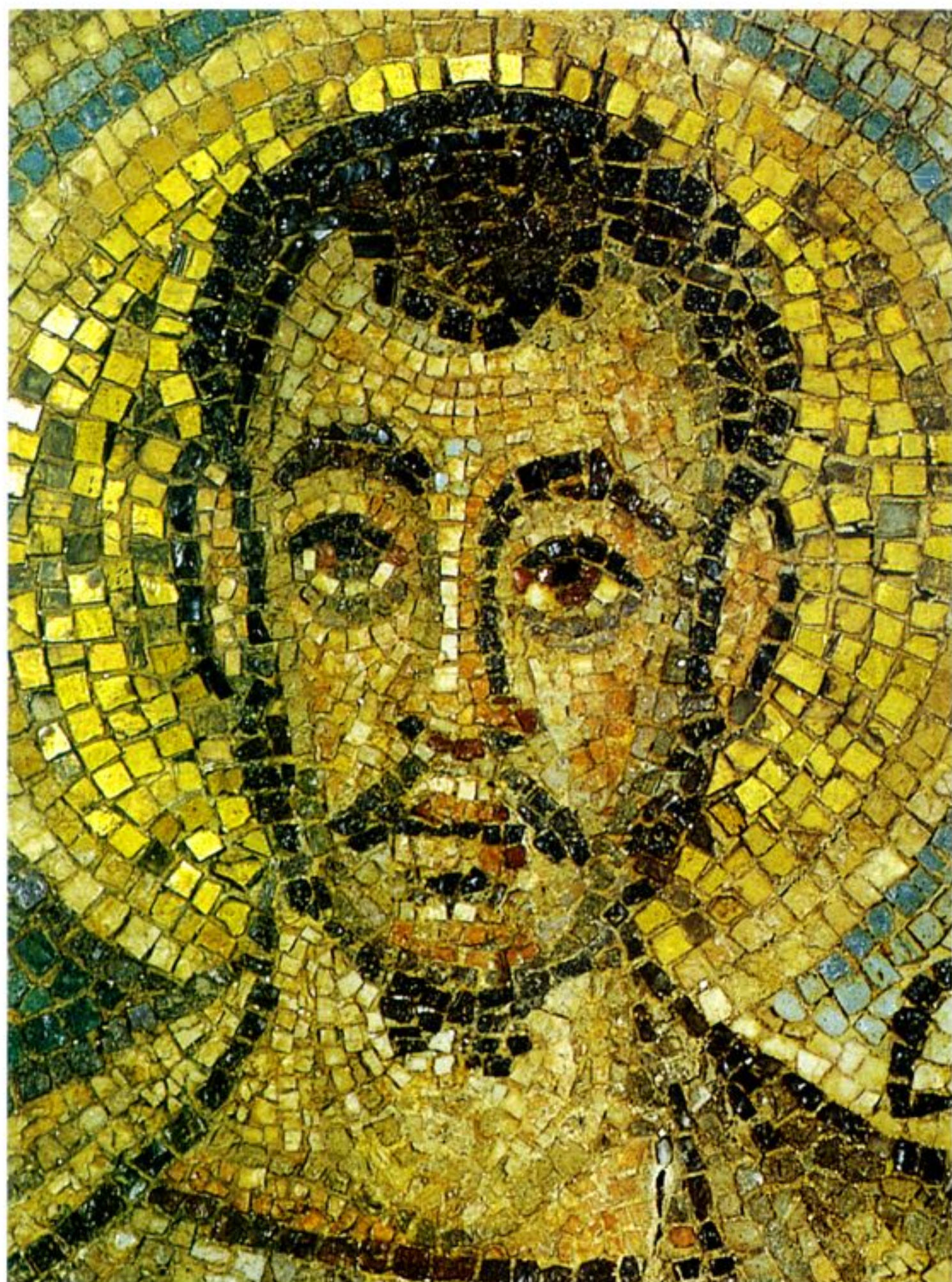
Η Εκκλησία και η κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας άρχισαν δικαστικό αγώνα



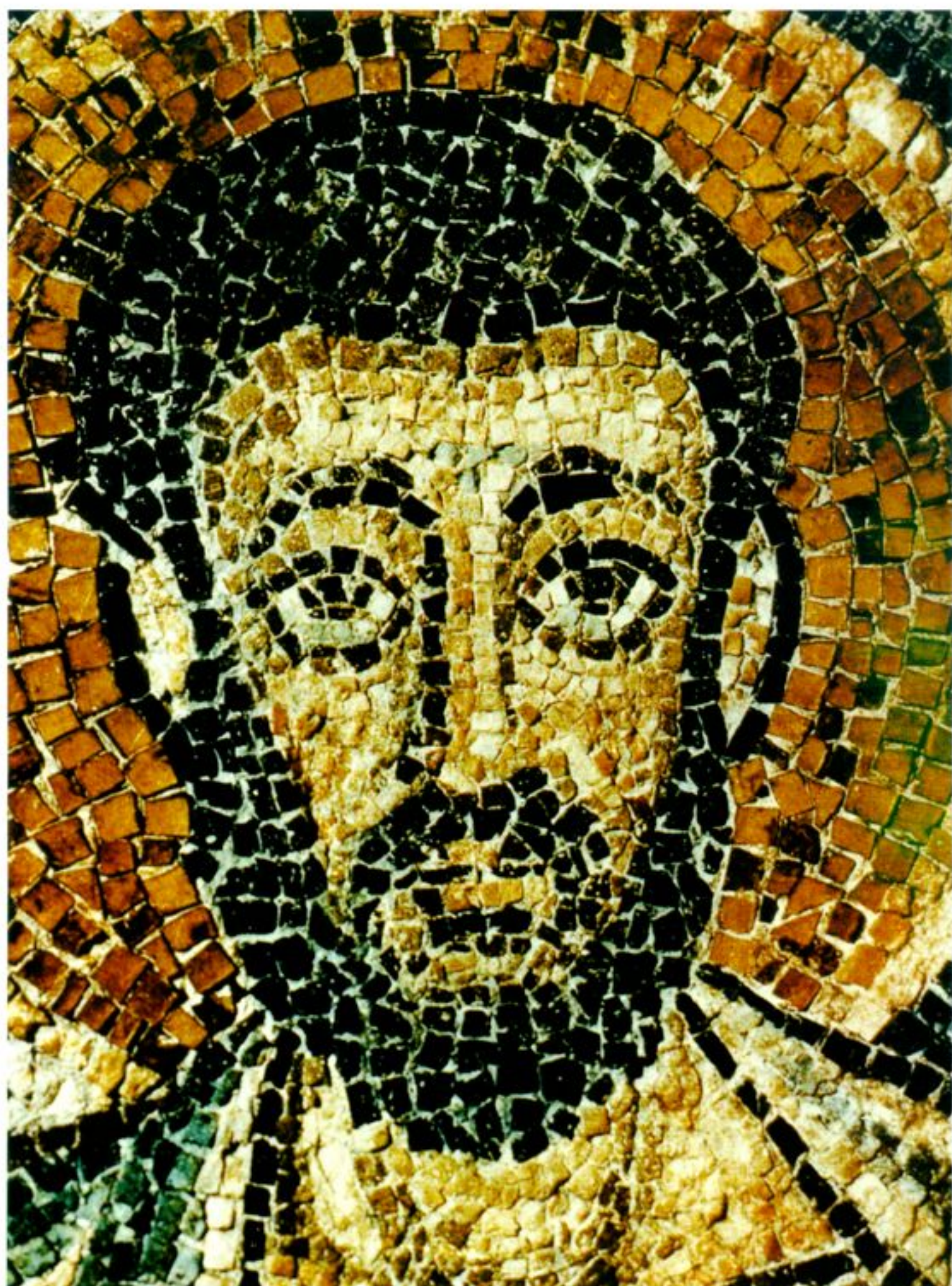
Λεπτομέρεια από την ψηφιδωτή διακόσμηση της αψίδας. Βρέθηκε στο Μόναχο το 1997.



Τμήμα της αψίδας και του τρούλου του ναού πριν από τη λεηλασία.



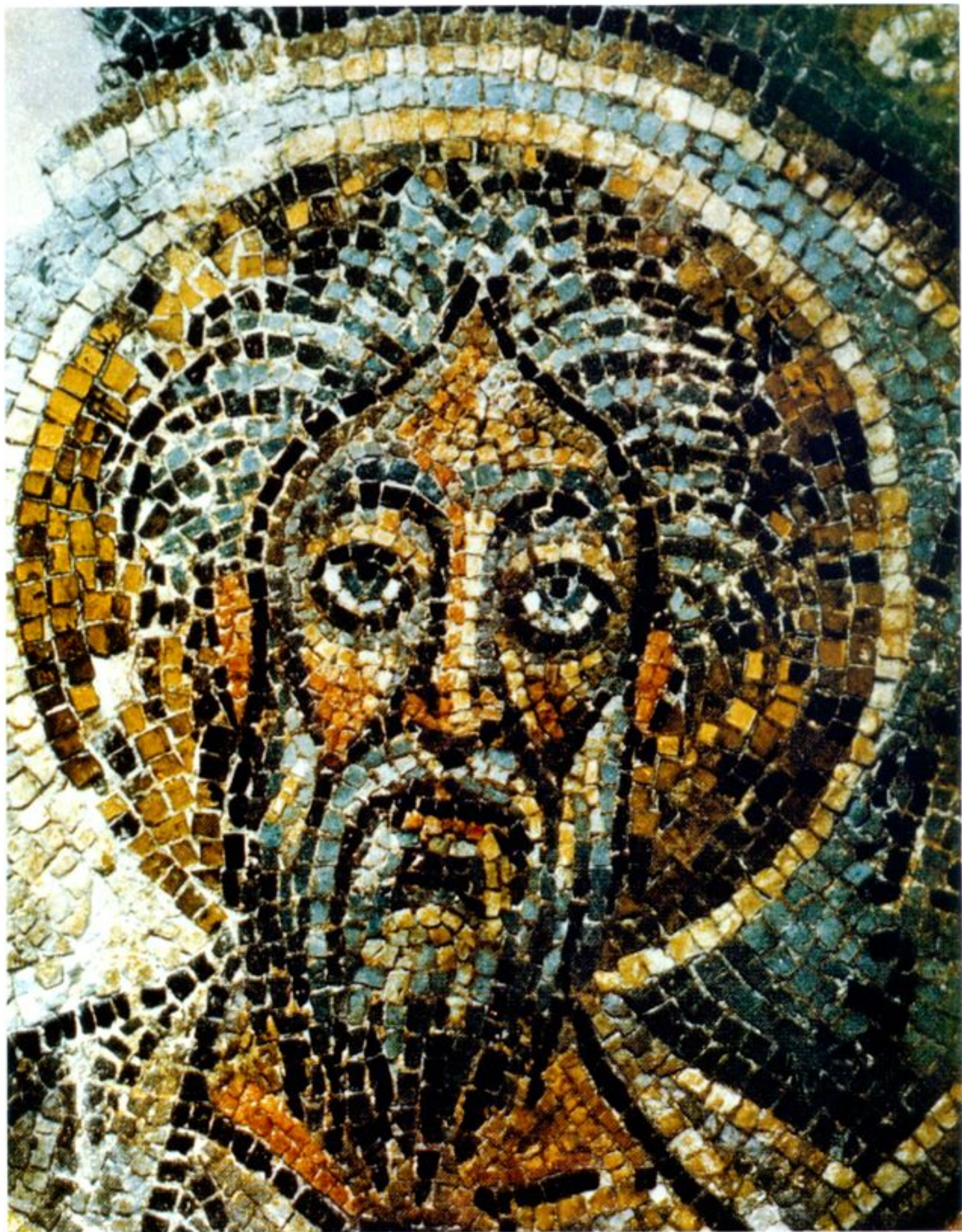
Ο απόστολος Θαδδαίος. Βρέθηκε στο Μόναχο τον Οκτώβριο του 1997 και επανεπατρίστηκε τον Δεκέμβριο της ίδιας χρονιάς. Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.



Ο εναγγελιστής Μάρκος. Ύστερα από τη λεηλασία τη εκκλησίας πουλήθηκε στο εξωτερικό και αγνοείται η τύχη του.



Ο ευαγγελιστής Ματθαίος. Εντοπίστηκε το 1988 στην Ινδιανάπολη των ΗΠΑ. Επαναπατρίστηκε το 1991, ύστερα από απόφαση Δικαστηρίων των ΗΠΑ. Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.



Ο απόστολος Ανδρέας. Ύστερα από τη λεηλασία της εκκλησίας πουλήθηκε στο εξωτερικό και αγνοείται η τύχη του.





Ο απόστολος Ιάκωβος. Φωτογραφική λήψη μετά την επιστροφή του από την Ινδιανάπολη των ΗΠΑ στην Κύπρο στο 1991.



Ο απόστολος Θαδδαίος. Φωτογραφική λήψη μετά την επιστροφή του από το Μόναχο στην Κύπρο το 1997.



Ο ευαγγελιστής Ματθαίος. Φωτογραφική λήψη μετά την επιστροφή του από την Ινδιανάπολη των ΗΠΑ στην Κύπρο το 1991.



Ο ευαγγελιστής Λουκάς. Επεστράφη στην Κύπρο μέσω Γερμανίας το 1993. Εκτίθεται στο Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.

κατά της κ. Goldberg. Το δικαστήριο της Ινδιανάπολης και στη συνέχεια το Εφετείο, που εδρεύει στο Σικάγο, αποφάσισαν τα τέσσερα ψηφιδωτά να επιστραφούν στο νόμιμο κύριό τους, δηλαδή στην Εκκλησία της Κύπρου. Επεστράφησαν το 1991, όπου έγιναν δεκτά με μεγάλη συγκίνηση από το λαό της Μεγαλονήσου. Σήμερα εκτίθενται στο Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος του Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' στη Λευκωσία. Προηγουμένως, το 1983, με τη μεσολάβηση εμπόρου τέχνης στο Λονδίνο επεστράφηκαν, μέσω Γερμανίας, τα μετάλλια με τις μορφές των αποστόλων Λουκά και Βαρθολομαίου, που είχαν υποστεί μεγάλη φθορά κατά την αφαίρεσή τους από την αιρίδα. Το Σεπτέμβριο του 1997 αποκτήθηκε το μετάλ-

λιο με τη μορφή του αποστόλου Θαδδαίου. Τον Οκτώβριο του 1997 η γερμανική Αστυνομία βρήκε σε υποστατικό του Τούρκου αρχαιοκατήλου Aydin Dikmen το μετάλλιο με τη μορφή του αποστόλου Θωμά και τον επόμενο μήνα, το Νοέμβριο, βρήκε το δεξί χέρι του αρχαγγέλου Γαβριήλ και το αριστερό χέρι της Παναγίας, από το οποίο λείπουν τα άκρα των δακτύλων, τμήμα από τη διακοσμητική ζώνη και άλλα μικρά κομμάτια του ψηφιδωτού.

Δυστυχώς δεν έχουν εντοπιστεί τα μετάλλια με τις μορφές του αποστόλου Ανδρέα και του ευαγγελιστή Μάρκου, τα μετάλλια με τις πολύ κατεστραμμένες μορφές του Παύλου και του Φιλίππου και το κάτω μισό της παράστασης της Θεοτόκου με το Χριστό.

Ο απόστολος Ιάκωβος. Ύστερα από τη λεηλασία της εκκλησίας πουλήθηκε στο εξωτερικό και εντοπίστηκε στην Ινδιανάπολη των ΗΠΑ το 1988. Επαναπατρίστηκε το 1991. Βυζαντινό Μουσείο του Ιδρύματος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ'.